

O‘ZBEKISTONNING XALQARO BUXGALTERIYA TIZIMIGA O‘TISHINING SAMARALARI

O‘rishov Boburjon Baxtiyor o‘g‘li
ISFT instituti 3- kurs talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada global iqtisodiyotning global buxgalteriya siyosatini qabul qilish va uyg‘unlashtirish holati, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o‘tish va mamlakatning buxgalteriya siyosatida yangi sahifani ochish maqsadga muvofiqligining ustuvor ahamiyat kasb etishi haqida.

Kalit so‘zlar: Moliyaviy hisobot xalqaro standartlari (MHXS), iqtisodiyotning uyg‘unlashuvi, buxgalteriya hisobining modellari.

Mamlakatimiz global iqtisodiyot sharoitida global hisob siyosatini yuritish va standartlarini qabul qilish bugungi kun talabi hisoblanadi. Zero hisob siyosati, shaffofligi har qanday axborot foydalanuvchisiga tushunarli va ma'lumot taqdim etiluvchiga ya'ni potensial investorga malakali, moliyaviy qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasida xalqaro iqtisodiy munosabatlarni ta komillashtirish zaruriyati xalqaro hisob-kitoblarning mohiyatini ochishning imkoniyati va zarurligini belgilab beradi. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar rivojlanishining zamonaviy sharoitlarida xalqaro hisob-kitoblarning turli hakllarini keng qo‘llashning obyektiv imkoniyatlari mavjuddir. Xalqaro hisob-kitoblar tashqi iqtisodiy aloqalar sohasida vujudga keladigan xalqaro iqtisodiy munosabatlar namoyon bo‘lishining asosiy shaklini aks ettiradi. Ularning rivojlanishi milliy iqtisodiyot taraqqiyotida rejasidan, respublikamizning pul-kredit va iqtisodiy siyosatiga ma’lum bog‘liqlikda bo‘ladi. O‘zbekiston hukumati tanlagan tashqi iqtisodiy kursh xalqaro hisob-kitoblar rivojlanishining harakteri va yo‘nalishlarini aniqlab beradi.

Buxgalteriya hisobining davlat tomonidan markazlashtirilgan holda tartibga solinishining asosiy maqsadi bozordagi barcha ishtirokchilarning manfaatlarini birday himoya qilish va kafolatlash, shuningdek, hisob va audit sohasida faoliyat ko‘rsatayotgan professional buxgalterlar hamda auditorlar manfaatini himoya qilishni kafolatlash hisoblanadi. Buxgalteriya hisobini tartibga solish investorlar, kreditorlar, mol yuboruvchilar va boshqa buxgalteriya hisobi ma’lumotlaridan foydalanuvchilar uchun ham xuddi yuqoridagidek ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagi ikki ta’rifni taqqoslaydigan bo‘lsak, ularning quyidagi farqlarini ko‘rsak bo‘ladi.

Buxgalteriya hisobining xalqaro standartida kompaniya moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim qilish uchun qabul qilingan bo'lsa, buxgalteriya hisobining milliy standartida korxonalar rahbari tomonidan qabul qilinadi. Masalalarning bunday qo'yilishi, eng avvalo, buxgalteriya hisobining xalqaro standartida tavsiya ko'rinishida ekanligidan, ya'ni uning asosida buxgalteriya hisobining milliy standarti ishlab chiqilishi ko'zda tutilgan.

Buxgalteriya hisobining xalqaro standartida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim qilish uchun qabul qilingan aniq tamoyillar, asoslar, shartlar, qoida va maliyot bo'lsa, buxgalteriya hisobining milliy standartida esa, buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot, ularning qoidalariga va asoslariga mos usullarning qo'llanilishi tushuniladi. Albatta, buxgalteriya hisobining xalqaro standartida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim qilishga keng qamrovli yondoshishni ko'rish mumkin. Chunki ushbu standartlarni ishlab chiqishda, asosan, rivojlangan mamlakatlar kompaniyalarida tuzila-digan moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim qilishda qo'llaniladigan shart-sharoitlar va ularning boshqa mamlakatlarning buxgalteriya hisobotini tuzishidagi talablari ham inobatga olingan. Buxgalteriya hisobining milliy standartida esa, mamlakatimizda qabul qilingan qonuniy va me'yoriy hujjatlar, shuningdek, respublika iqtisodiyoti rivojining o'ziga xos xususiyatlari ham asos qilib olingan. Shu bilan birgalikda BHMS va BHXS da keltirilgan talablar, shart-sharoitlar aniq mamlakatdagi qonuniy hamda me'yoriy asoslardan kelib chiqib belgilanadi. Boshqacha qilib aytganda, buxgalteriya hisobining xalqaro standartining maqsadi jahonda buxgalteriya hisobining yagona me'yoriy-xuquqiy hujjatlar asosida tashkil qilish, tartibga solish va takomillashtirishdir.¹

Buxgalteriya hisobining milliy standartining vazifasi esa xalqaro standart asosida respublikamiz hisob siyosatini takomillashtirib borishga qaratilgan. Hisob siyosati buxgalteriya hisoboti bilan uzviy bog'liq bo'lib, uni ishlab chiqarishdan ko'zlangan asosiy maqsad ham korxonaning faoliyatini hisobotda aniq va obyektiv aks ettirishdan iboratdir. Hisob siyosatining iqtisodchilar tomonidan turlicha talqin qilinishiga qaramasdan, ularning barchasida buxgalteriya hisobining standartlarida ruxsat etilgan muqobil usullardan korxonalar faoliyatiga mos keluvchi usulni tanlashi zarurligi uqtiriladi. Iqtisodiy adabiyotlarda berilgan ta'riflarni har tomonlama chuqur tahlil qilish va hisob siyosatiga bag'ishlangan adabiyotlarni o'rganishning mazmuni hamda mohiyatini anglab etish orqali unga quyidagi ta'rifni berish imkoniyatini yaratdi.

¹ Нурматов, О. Т. (2018). Вопросы соответствия международным стандартам национального стандарта бухгалтерского учёта Республики Узбекистан. Вопросы науки и образования, (11 (23)).

Hisob siyosati-xo‘jalik yurituvch isuyektlarda buxgalteriya hisobini tartibga soluvchi qonuniy va me‘yoriy hujjatlarda ruxsat etilgan usullardan tanlab olingan hamda muqobil usullar ko‘zda tutilmagan yoki mutlaqo mavjud bo‘lmagan hollarda esa, qonunchilikka zid bo‘lmagan usullarni ishlab chiqish tushuniladi. Chunki buxgalteriya hisobida barcha operasiyalar bo‘yicha qonuniy va me‘yoriy hujjatlarda muqobil usullar ko‘zda tutilmaganligi, ba‘zi masalalar bo‘yicha yagona usullarga ruxsat berilishi, ayrim masalalar bo‘yicha hisob yuritish usuli mutlaqo mavjud bo‘lmashligi mumkin. Bunday hollarda hisob siyosatini shakllantirish jarayonida yagona usullar hisob siyosatiga kiritiladi va mutlaqo mavjud bo‘lmagan operasiyalar bo‘yicha esa, kasbiy mahoratdan kelib chiqqan holda amaldagi qonuniy va me‘yoriy hujjatlarga zid bo‘lmagan usullarni ishlab chiqish hamda xo‘jalik yurituvchi suyektning hisob siyosatida rasmiylashtirilishi zarur bo‘ladi. Hisob siyosatini iqtisodchilar tomonidan alohida e‘tibor bilan o‘rganilishi va tadqiq qilinishi uning korxon faoliyati natijalarini hisobotda to‘g‘ri va aniq aks ettirish imkoniyatini vujudga keltiradi.

Buxgalteriya hisobining rivojlanishi ko‘p jihatdan har bir mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi bilan chambarcha sbog‘liq. Chunki mamlakat iqtisodiyoti qanchalik rivojlansa unga mos ravishda buxgalteriya hisobi ham takomillashib boradi. Korxon iqtisodiyotining boshqarishda buxgalteriya hisobi korxon to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni yig‘ish, qayta ishlash va mavjud resurslardan samarali foydalanish uchun boshqaruv qarorlarini qabul qilishda zarur ma‘lumotlarni iberishi lozim. Buxgalteriya hisobi har qanday biznesda o‘z faoliyatini har xil turlarini bog‘lovchi rishta hisoblanadi. U xalqaro muloqat vositasi hisoblanadi. Shuning uchun ham buxgalteriya hisobining biznes tili deb ham ataladi. Buxgalteriya hisobining xalqaro tizimlarini rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillarni ikki guruhga bo‘lish mumkin.

Birinchi guruhga kiruvchi ichki omillar bo‘lib, ularning ta‘sirida har bir mamlakatda amal qilayotgan buxgalteriya hisobining milliy tizimi rivojlanib boradi va o‘z navbatida mamlakat xududidan chiqib boshqa mamlakatlarda amal qilayotgan buxgalteriya hisobi tizimlariga ta‘sir ko‘rsatadi. Ichki omillarga quyidagilarni kiritish mumkin:

-mamlakatda buxgalteriya hisobi soxasida faoliyat yuritayotgan ilmiy tadqiqot markazlari omillar va professional tashkilotlarning ta‘siri;

-mamlakatdagi iqtisodiy vaziyat;

-milliy o‘ziga xoslik;

-hisobsiyosati;

-soliqsiyosati;

-mamlakatdagi umumiy holatning ta‘siri. Tashqi omillar sifatida esa quyidagilarni keltirish mumkin:

-transmilliy korporasiyalar kirib kelishi va rivojlanishi;

- chet el investisiyalarining jalb qilinishdarajasi;
- boshqa qo‘shni mamlakatlarning ta’siri.

Xulosa qilib aytish mumkinki, respublikamizda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va moliyaviy hisobotlarni tuzish asosida buxgalteriya hisobini bosqichma-bosqich tashkil etish jahon integratsiyasiga yanada kengroq kirib borish imkonini beradi. Bu respublikamizda buxgalteriya hisobini isloh qilish va modernizatsiya qilishning yangi bosqichi bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori. Toshkent sh., 2020 yil 24 fevraldagi PQ-4611 sonli. <https://lex.uz/docs/-4746047>.
2. Tohirovich, Q. N. (2021). International financial accounting standards in Uzbekistan. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 328-333.
3. Нурматов, О. Т. (2018). Вопросы соответствия международным стандартам национального стандарта бухгалтерского учёта Республики Узбекистан. *Вопросы науки и образования*, (11 (23)).
4. Kunduzova, K. I. (2020). The problems of accounting of liabilities in insurance organizations and its improvement. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 10(12), 312-318.
5. Temirkulov, A. A. (2020). The correct acceptance of the investment decision is a factor of success of implementation of the process. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 05 (85), 689-692.